

ПЕДАГОГІЧНІ НАУКИ

УДК 37.064.1:[376-056.264]:351.862.2

DOI <https://doi.org/10.32782/2787-5137-2025-1-2>

Олена Миколаївна ДРУГАНОВА,
доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри освітології та інноваційної педагогіки,
професор кафедри спеціальної педагогіки,
Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди
E-mail: olena.druganova@hnpu.edu.ua
ORCID: 0000-0002-5985-8293

Вікторія Євгенівна КОВАЛЕНКО,
доктор педагогічних наук, доцент,
завідувач кафедри спеціальної педагогіки,
Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди
E-mail: viktoria.kovalenko@hnpu.edu.ua
ORCID: 0000-0002-7792-4653

Наталія Миколаївна СІНОПАЛЬНИКОВА,
кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри спеціальної педагогіки,
Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди
E-mail: sinopalnikova@ukr.net
ORCID: 0000-0002-5939-3916

ПРОВІДНІ ЗАВДАННЯ Й ЗМІСТ ВЗАЄМОДІЇ ВЧИТЕЛЯ- ЛОГОПЕДА З БАТЬКАМИ ДИТИНИ, ЩО МАЄ ОСОБЛИВІ МОВЛЕННЄВІ ПОТРЕБИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Анотація. Вступ. У статті обґрунтовано важливість командного психолого-педагогічного супроводу під час здійснення корекційно-розвивальної роботи з дітьми з особливими мовленнєвими потребами в умовах воєнного часу. Доведено значущість продуктивної взаємодії між вчителем-логопедом й, передусім, батьками дитини з мовленнєвими труднощами.

Мета статті – ідентифікувати виклики, з якими зіштовхуються діти з особливими мовленнєвими потребами та їхні батьки в умовах воєнного стану, окреслити провідні завдання й зміст партнерської взаємодії вчителя-логопеда з батьками дитини з мовленнєвими труднощами в цих умовах.

Наукова новизна. У статті акцентовано увагу на тому, що більшість дітей після пережитих подій, зумовлених війною, мають розлади сну, нічні кошмари, регресивну поведінку, низку страхів, а також маркери мовленнєвих порушень. Зазначено також, що в умовах війни в Україні психологічних травм зазнають й батьки, які мають безпосередній вплив на психоемоційний стан дітей.

Проведене дослідження підтверджує висновки психологів, корекційних педагогів, логопедів, інших фахівців, що одним із провідних завдань вчителя-логопеда в умовах воєнного стану стає надання психолого-педагогічної підтримки як самій дитині, так і системна, систематична робота з батьками/опікунами, родиною в цілому, в якій виховується дитина, що має мовленнєві труднощі. Окреслено провідні завдання й зміст партнерської взаємодії вчителя-логопеда з батьками дитини з мовленнєвими труднощами в цих умовах.

Доведено, що актуальними завданнями й змістом роботи вчителя-логопеда з батьками дитини з мовленнєвими труднощами є: сформулювати уявлення, дати знання щодо розуміння емоційних потреб дитини, озброїти батьків методиками, стратегіями поведінки з ними; навчити батьків: а) ігровим ігорним програмам у форматі онлайн, що набуває особливої значущості в умовах неможливості надання корекційних послуг в звичному форматі; б) створювати вдома атмосферу відкритості та взаєморозуміння, що допоможе дитині відчувати впевненість у собі, усвідомити, що її емоції приймаються та розуміються; в) вести систематичні спостереження за розвитком мовлення у дітей. Важливими є також проведення логопедом систематичних консультацій для батьків з метою збагачення їх знаннями про особливості розвитку мовлення у дітей у ранньому й дошкільному віці; уміннями виконання різних видів масажу, дихальної гімнастики вдома тощо.

У статті набуло подальшого розвитку обґрунтування значущості арттерапевтичних технік, зокрема, малювання, інтерактивних ігор, методики Нугґу-Рурру Хібукі-терапії у корекційній роботі задля опанування батьками уміннями трансформувати власні емоції, що пов'язані з посттравматичними подіями, нормалізувати емоційний стан своєї дитини тощо.

Висновки. Отже, за результатами наукового пошуку авторами доведено, що в умовах військового стану важливим завданням вчителя-логопеда є системна й систематична робота не тільки з дитиною з мовленнєвими труднощами, а й з її батьками/опікунами, з сім'єю в цілому. Основу такої роботи складає озброєння батьків дитини з мовленнєвими труднощами необхідними знаннями, уміннями, різними арттерапевтичними техніками, логокорекційними технологіями, що дозволять їм правильно підтримувати себе і власну дитину, створювати вдома атмосферу відкритості та взаєморозуміння, застосовувати різні ігри, ігрові програми, логокорекційні прийоми й техніки, що набуває особливої значущості в умовах неможливості надання корекційних послуг в звичному форматі.

Ключові слова: вчитель-логопед, батьки дітей з особливими мовленнєвими потребами, командна робота, воєнний стан, способи підтримки.

Olena Mykolaivna DRUHANOVA,
 Doctor of Pedagogical Sciences, Professor,
 Professor at the Department of Educology and Innovative Pedagogy,
 Professor at the Department of Special Pedagogy,
 H.S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University
 E-mail: olena.druganova@hnpu.edu.ua
 ORCID: 0000-0002-5985-8293

Viktoriia Yevhenivna KOVALENKO,
 Doctor of Pedagogical Sciences, Associate Professor,
 Head of the Department of Special Pedagogy,
 H.S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University
 E-mail: viktorija.kovalenko@hnpu.edu.ua
 ORCID: 0000-0002-7792-4653

Nataliia Mykolaivna SINOPALNIKOVA,
 Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor,
 Associate Professor at the Department of Special Pedagogy,
 H.S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University
 E-mail: sinopalnikova@ukr.net
 ORCID: 0000-0002-5939-3916

MAIN TASKS AND CONTENT OF THE INTERACTION OF A SPEECH THERAPIST TEACHER WITH PARENTS OF A CHILD WITH SPECIAL SPEECH NEEDS IN CONDITIONS OF MARTIAL LAW

Abstract. Introduction. The article substantiates the importance of team psychological and pedagogical support during correctional and developmental work with children with special speech needs in wartime conditions. The significance of productive interaction between a speech therapist teacher and, above all, the parents of a child with speech difficulties is proven.

The purpose – to identify the challenges faced by children with special speech needs and their parents in martial law, to outline the leading tasks and content of the partnership between a speech therapist teacher and parents of a child with speech difficulties in these conditions.

The scientific novelty. The article emphasizes that most children, after experiencing events caused by the war, have sleep disorders, nightmares, regressive behavior, a number of fears, as well as markers of speech disorders. It is also noted that in the conditions of war in Ukraine, parents also experience psychological trauma, which has a direct impact on the psycho-emotional state of children.

The study confirms the conclusions of psychologists, correctional teachers, speech therapists, and other specialists that one of the leading tasks of a speech therapist teacher in conditions of martial law is to provide psychological and pedagogical support to both the child himself and systematic, systematic work with parents/guardians, the family as a whole, in which a child with speech difficulties is being raised. The leading tasks and content of the partnership interaction of a speech therapist teacher with the parents of a child with speech difficulties in these conditions are outlined.

It has been proven that the current tasks and content of the work of a speech therapist with parents of a child with speech difficulties are: to form an idea, to give knowledge about understanding the emotional needs of the child, to equip parents with methods and strategies for dealing with them; to teach parents: a) games and game programs in online

format, which is of particular importance in the conditions of impossibility of providing correctional services in the usual format; b) to create an atmosphere of openness and mutual understanding at home, which will help the child feel confident in himself, to realize that his emotions are accepted and understood; c) to conduct systematic observations of the development of speech in children. It is also important for a speech therapist to conduct systematic consultations for parents in order to enrich them with knowledge about the peculiarities of speech development in children at early and preschool age; skills in performing various types of massage, breathing exercises at home, etc.

The article further develops the justification of the significance of art therapy techniques, in particular, drawing, interactive games, the Huggy-Puppy Hibuki therapy method in correctional work to help parents master the skills to transform their own emotions associated with post-traumatic events, normalize their child's emotional state, etc.

Conclusions. Thus, the results of the scientific research by the authors have proven that in conditions of martial law, an important task of a speech therapist teacher is to work systematically and systematically not only with a child with speech difficulties, but also with his/her parents/guardians, with the family as a whole. The basis of such work is to arm the parents of a child with speech difficulties with the necessary knowledge, skills, various art therapy techniques, speech correction technologies that will allow them to properly support themselves and their own child, create an atmosphere of openness and mutual understanding at home, use various games, game programs, speech correction techniques and techniques, which becomes especially important in conditions of impossibility of providing correctional services in the usual format.

Key words: speech therapist teacher, parents of children with special speech needs, teamwork, martial law, ways of support.

Вступ. Запорукою успіху в досягненні запланованих результатів корекційно-розвиткової роботи з дітьми, які мають особливі мовленнєві потреби, як відомо, є злагоджена робота усіх членів команди психолого-педагогічного супроводу – батьків, вчителя-логопеда, педагогів й інших фахівців, допомога яких є важливою і необхідною для дитини. Водночас, підкреслимо, що особливого значення в такій командній роботі набуває, передусім, продуктивна взаємодія між вчителем-логопедом й батьками дитини з особливими мовленнєвими потребами. Про це зазначають зокрема Д. Ісаєва, А. Захарова, Л. Логвинова, С. Миронова, О. Пузина, О. Холодїй, Г. Якимчук та інші, предметом вивчення яких стали: комплексне вивчення самої сім'ї, яка виховує дитину з особливими потребами, аналіз її особливостей; пошук шляхів встановлення взаємодії вчителя-логопеда з батьками задля побудови позитивного підходу до особливості дитини, вибору методів і методик розвитку усіх складових мовлення в домашніх умовах тощо.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Зауважимо, що проблема пошуків шляхів налагодження й вдосконалення взаємодії між батьками й вчителем-логопедом набула особливої гостроти в умовах введення в Україні воєнного стану після повномасштабного вторгнення російської федерації в лютому 2022 року. Аналіз набутого досвіду корекційно-розвиткової допомоги дітям із особливими мовленнєвими потребами за часів введення воєнного стану, що презентований у виступах вчених і вчителів-практиків на різних наукових платформах, засвідчив суттєве ускладнення можливості надання такої допомоги через евакуацію, втрату зв'язку зі звичним оточенням, руйнування освітніх інфраструктур, посилення психологічного стресу (О. Друганова, 2022; А. Скрипник, О. Лабенко, 2022; Л. Потапюк, Б. Лінник, 2024; О. Друганова, Н. Сінопальнікова, 2024) тощо [2; 3; 4; 9; 15].

Мета і завдання статті – ідентифікувати виклики, з якими зіштовхуються діти з особливими мовленнєвими потребами та їхні батьки в умовах воєнного стану, окреслити провідні завдання й зміст партнерської взаємодії вчителя-логопеда з батьками дитини з мовленнєвими труднощами в цих умовах.

Виклад основного матеріалу дослідження. Військові події, що розгорнулися в Україні після повномасштабного вторгнення російської федерації, як вже зазначалося вище, створили низку викликів й труднощів у забезпеченні системи якісної логопедичної допомоги дітям з мовленнєвими труднощами. У переліку таких труднощів логопеди-практики, інші фахівці, що працюють з дитиною з ООП, насамперед, називають негативний вплив війни на стан здоров'я дитини в цілому й психічного зокрема, що суттєво погіршує емоційний стан дитини, негативно позначається на її психофізичному розвитку і значно ускладнює корекційну роботу. Так, згідно даних наукових досліджень, в яких були презентовані результати роботи із внутрішньо переміщеними дітьми, їхніми батькам зі Сходу України після подій 2014 року, діти дошкільного віку мають «розпливчасті й соматичні ...реакції на травматичні події». У переліку проявів таких реакцій дослідники називають так зване «магічне мислення», формування

почуття власної провини; проблеми зі сном, нічні кошмари; хвилювання та занепокоєння, які проявляються у «чіплянні до дорослих» тощо [11].

Д. Похілько, спираючись на результати досліджень науковців, які вивчали стан дітей, що пережили військові події та землетрус, зауважує, що пережита важка життєва ситуація проявляється в більшості випадків символічно в ігровій діяльності, регресивній поведінці (смоктання пальців, нетримання сечі, капризність), низкою страхів тощо [1, с. 336].

Про наявність спектру соматичних та психічних порушень у дітей, які перебували у зоні активних бойових дій та знаходились під окупацією пишуть Т. Зінковська й В. Терещенко [5]. Війна, як зауважує О. Яцина, зруйнувала психологічну безпеку дітей і стала «загрозою їхньому психічному здоров'ю із ризиками виникнення розладів у психічному розвитку, а також розвитку тривалих форм фізичної, психологічної та соціальної дезадаптації» (Яцина О.Ф. 2022). Дослідниця, спираючись на дані інформаційного ресурсу ukrinform.ua, зазначає, що 75%, або три чверті українських дітей демонструють симптоми травматизації психіки на тлі війни. Зокрема, «кожна п'ята дитина має порушення сну, кожна десята – зменшення бажання спілкуватися, нічні кошмари та погіршення пам'яті. В Україні через війну травмована психіка у 75% дітей» [13, с. 556].

Про погіршення стану дитини, що має мовленнєві труднощі свідчать й результати ґрунтовного дослідження, що було проведено А. Скрипник та О. Лабенко у 2022 році. Результати експерименту засвідчили такі зміни стану дітей з ПТРС:

- підвищену тривожність і страхи стійкі симптоми підвищеної збудливості; зменшення кількості контактів з іншими; регресивні форми поведінки; симптоми уникнення; соматичні скарги; порушення сну. Діти (семи, дев'яти і десяти років) відчували труднощі з формулюванням своїх думок, що проявлялося в збільшенні кількості і тривалості пауз, пошуків слів, семантично нерелевантних повторів (12 батьків дітей 1 групи); зменшення словникового запасу п'ятирічної дитини (1 мати). Зазначені показники були виявлені шляхом проведення батьківського опитування;
- різні ступені вираженості невротичних синдромів: страх / фобії; депресивні розлади; тривога / стрес; розлади сну; часті істерики; неврастенічні розлади; дереалізація; нав'язливі ідеї; труднощі в соціальних контактах; іпохондричні розлади; соматичні розлади, що були встановлені шляхом тестування за симптоматичним опитувальником Олександровича;
- різні види страху як однієї з домінуючих емоцій людини, для якої характерні різні форми її прояву. Серед них: страх перед війною, страх перед смертю батьків, страх залишитися на самоті, постійне відчуття небезпеки, страх темряви;
- факт порушення соціальних контактів, що проявилось в зубожінні мови (однослівні відповіді, зведення мови до коротких питань), когнітивної апатії і втрати інтересу до чогонебудь, а також повній відмові від спілкування з однолітками, волонтерами, психологами (п'ять випадків: одна дитина у віці 7 років, одна дитина у віці 8 років і троє дітей у віці 10 років) [15].

На підставі отриманих результатів А. Скрипник та О. Лабенко було зроблено висновки про те, що: «мовлення дітей-біженців із зони військового конфлікту містить маркери мовленнєвих порушень, спричинених стресом; наявність специфічних виразів, які діти використовують для розповіді про свій психологічний стан та пережиті події; різні прояви мовленнєвих розладів дитини, ...як-от: труднощі у формулюванні думок; збільшення кількості і тривалості пауз; пошук слів і заміна їх жестами; семантично нерелевантні повтори; збіднене мовлення (однослівні відповіді, зведення мови до коротких запитань, лексичне звуження); ступор під час мовлення; випадки повного або тимчасового мутизму» [15].

Отже, воєнні події, щоденні обстріли, зміна умов проживання, втрата звичного способу життя тощо суттєво погіршують психологічний стан дитини, спричиняють появу в неї замкнутості, пригніченого настрою, підвищеної тривожності, стомлюваності, роздратування тощо, що призводять до розвитку посттравматичного стресового розладу, регресу розвитку тощо. У цих умовах першочергового значення набуває вміння вчителя-логопеда розпізнати й контролювати емоційний стан дітей, й особливо дітей, що вже мають мовленнєві труднощі, вчасно провести роботу з корекції їхнього емоційного стану, надати психологічну підтримку в цілому.

Зазначимо, що психологічних травм зазнають не тільки діти, а й і батьки, які внаслідок втрати роботи, звичного місця й способу життя опинилися в ситуації безпорадності, що призвело до невпевненості у власних діях, безпорадності, незадоволеності собою тощо.

Узагальнення й аналіз результатів вище наведених наукових досліджень, набутих висновків, дозволяють виділити такі актуальні завдання взаємодії вчителя-логопеда з дитиною, що має мовленнєві труднощі та її батьками в умовах воєнного стану. Це надання вчителем-логопедом психолого-педагогічної підтримки як самій дитині, так і системна, систематична робота з батьками/опікунами, родиною в цілому, в якій виховується дитина, що має мовленнєві труднощі. Адже, як зауважують дослідники (Є. Підчасов, Н. Чепелєва, 2022; В. Левченко, О. Луценко, 2024), на виникнення психогенних порушень у дітей впливає «не тільки військова екстремальна ситуація», а й реакції значущих дорослих – «діти вслід за емоційними реакціями значущих дорослих, на яких вони орієнтуються, також проявлятимуть схильність до стану сильної емоційної напруги чи навпаки, спокою» [10]. Дослідники, що займаються проблемою функціонування особистості в складних і несприятливих умовах життєдіяльності, підкреслюють, що на психічний стан дітей можна впливати, «допомагаючи дорослим у регуляції психічного стану на шести рівнях: поведінки, емоцій, відчуттів, уявлень, когніцій, міжособистісних відносин» [7, с. 86].

Проведений науковий пошук дозволив виділити такі способи підтримки батьків, які може надати вчитель-логопед й що вже накопичені в практиці спеціальної педагогіки й психології. Це, *по-перше*, озброєння батьків знаннями, важливими для розуміння потреб дітей, вміння ними створити вдома атмосферу відкритості та взаєморозуміння, що допоможе дитині відчувати впевненість у собі, усвідомити, що її емоції приймаються та розуміються. Зазначимо, що проблема правильного розуміння батьками дитячих емоцій не є новою. У свій час до неї зверталися як зарубіжні, так і вітчизняні дослідники. У переліку зарубіжних учених варто назвати Д. Готмана, який виділив три типи батьків, що обирають неправильну поведінку з дитячими емоціями. Це батьки, які:

- нехтують емоціями дитини: батьки роблять вигляд, що те що відчуває дитина – дрібниця й у такий спосіб намагаються відвернути дитину від власних емоцій та переживань;
- не схвалюють емоцій дітей й сприймають негативні емоції (злість, роздратування, страх) як неправильні, часто карають дитину за проявлення таких емоцій;
- ігнорують, роблять вигляд, що нічого не відбувається, й, отже не втручаються у переживання дитини. Пояснення цьому – батьки помічають усі емоції дитини, але не знають як їм зарадити [12].

Отже, одним із завдань, що стоїть перед вчителем-логопедом є навчити батьків правильній стратегії поведінки з емоціями дитини, сформувати в них уявлення щодо розуміння їхніх емоційних потреб тощо. У переліку рекомендацій щодо озброєння батьків такими знаннями називають:

- вміння дорослими самим показувати власні емоції та почуття;
- робота над усвідомленням дитиною основних почуттів (сум, радість, злість та інші) як основи розвитку емоційного інтелекту;
- неприпустимість з боку дорослих забороняти дитині проявляти емоції, які не подобаються іншим. Обмежувати потрібно тільки небажані дії, які можуть нашкодити самій дитині чи суспільству;
- важливість постійної присутності дорослих в житті дитини, надання їй допомоги, особливо в той період, коли дитина відчуває вибух емоцій, з якими їй важко впоратися;
- пояснення дитині, що усі емоції однакові, що не потрібно боятися їх показувати, а також як справлятися з різними емоціями: від позитивних до негативних та як їх правильно стримати, коли це необхідно [12, с. 6–9].

Корисним стане також й озброєння батьків методиками дослідження емоційно-особистісної сфери дитини, зокрема для визначення рівня тривожності, як-от: невпевненості у собі, агресії, прагнення до захисту тощо. У переліку таких методик фахівці називають проєктивну методику «Кактус» <https://zhashkiv1.school.org.ua/news/21-48-13-26-11-2020/>, яку вже можна застосовувати у роботі з дитиною середнього дошкільного віку, що вміє малювати. Для її використання необхідний лише папір й набір кольорових олівців. Тривалість виконання: 30 хвилин. Дитині

пропонують намалювати будь-який кактус, який вона може уявити. Після закінчення малювання дитині ставлять серію запитань, як-от: «1) який кактус ти намалювала: домашній чи дикий? 2) чи гострі шипи у твого кактусу? Чи можна його помацати? 3) чи друже твій кактус з іншими рослинами? З якими? 4) чи подобається цьому кактусу коли за ним доглядають, поливають, удобрюють? 5) чи змінить свій вигляд твій кактус, коли виросте? Що в ньому зміниться (голки, об'єм, відростки)?

Важливого значення при аналізі малюнка дитини мають такі показники:

- лінії, що використані для зображення рослини – переривчасті лінії, переважання внутрішнього штрихування, натиск при малюванні тощо;
- розмір малюнка, його розташування на аркуші паперу;
- наявність різних деталей на кактусі (голок, відростків, зигзагів, западин, вгинань, внутрішнього штрихування, переривчастих ліній тощо);
- кольори, що вжиті дитиною;
- наявність квіткового горщика;
- зображення кактуса – його розмір; вид рослини (домашній чи дикоростучий, пустельний кактус).

Наголосимо, що саме малюнкам, а також іграм, фахівці в сфері соціальної та психологічної допомоги, надають важливого значення. Як зазначають психологи, малюнок вважається «ефективним і доступним засобом дослідження картини світу дитини» через знакову та символічну передачу змісту, демонстрацію складників внутрішнього світу, які є неусвідомлюваними й які дитині важко передати словами (М. Махній, В. Левченко, О. Луценко та інші). Саме через малюнок дитини, як зауважують фахівці, дорослі можуть зрозуміти її емоційний стан, дізнатися про її суб'єктивне сприйняття військових подій [7].

Отже, саме через малюнок дитина розповідає, надає інтерпретації символів малюнку, зрозуміння сюжетів малюнку.

За рекомендаціями психологів, психотерапевтів, робота з малюнком передбачає декілька етапів:

– підготовчий – етап стабілізації, основне завдання якого – створити умови для відновлення та зміцнення відчуття довіри, безпечного простору, встановити контакт із дитиною, створити або відновити захисні відносини;

– символічний – опрацювання травматичного досвіду, основне завдання якого – скласти історію дитини, спонукати до розповіді, діалогу: «Намалюй історію, яку б ти хотів розповісти світу». Умовами роботи є відкриті питання до контексту малюнка, вибудовування суб'єктивного погляду на події, супровід історії, яка розгортається, завершення історії-малюнку. Зв'язаність окремих подій в єдину історію.

– емоційне закриття – завершення події у минулому, основне завдання якого – зниження емоційної напруги, символізація, привласнення досвіду, інтеграція та укладання досвіду у власну картину життя.

– ресурсний – особистісне відновлення, основне завдання якого – за допомогою діалогу надати можливість зрозуміти сенс у травматичних подіях, які пережила дитина [7].

Техніка малювання стане в нагоді й в роботі з дорослими, з батьками дитини, що має особливі мовленнєві потреби й які були змушені покинути звичне місце життя й роботи. Так, у 2019 році Ю. Гундербайло було презентовано арттехніку «Перелітні птахи», що спрямована на розвиток усвідомлення мобільності й адаптивності серед внутрішньо переміщених осіб, які часто відчувають втрату стабільності після переселення. Запропонована техніка передбачає декілька етапів, перший з них – виконання вправ на м'язову релаксацію, що допомагає учасникам розслабитися й налаштуватися на творчий процес. Другий етап – уявити і намалювати перелітного птаха, символізуючи здатність до переміщення та адаптації в нових умовах. Третій етап – обговорення малюнків, аналіз емоцій, порівняння зображення птаха з власним життєвим досвідом» [14].

Краще впоратися зі стресом та невпевненістю допоможе також формування вчителем-логопедом обізнаності батьків з ефективними стратегіям копінгу – різними методами й способами релаксації, техніками зменшення стресу, способами підтримки один одного. Наприклад, техніки глибокого розслаблення, йога-дихання, медитація тощо [4].

У переліку актуальних завдань взаємодії вчителя-логопеда з дитиною з мовленнєвими труднощами та її батьками/опікунами в умовах воєнного стану є вміння вчителя-логопеда розробити й навчити батьків ігор та ігровим програмам у форматі онлайн, що набуває особливої значущості в умовах неможливості надання корекційних послуг в звичному форматі. Серед останніх особливої значущості набувають інтерактивні ігри, в яких разом із дітьми беруть активну участь й самі батьки та інші близькі. Широкий спектр інтерактивних ігор запропоновано на онлайн платформах WordWall, LerningApps, сайт «Логопедійка» <https://logopedijka.blogspot.com/> пропонує, як онлайн ігри, так і на флеш-пристрої, серед яких варто назвати «Ігри-презентації створені у PowerPoint», «Логопедичні казки», «Ігри, казки у форматі відео».

Зазначимо, що інтерактивні онлайн ігрові проекти сприяють, як формуванню і розвитку мовлення, так і встановленню емоційного контакту між батьками та дитиною.

В умовах воєнного стану важливого значення набуває також озброєння батьків методиками, що були розроблені з метою надання допомоги дітям, які потерпають від постійної агресії у вигляді ракетних обстрілів. Серед них варто назвати методику Huggy-Puppy Хібукі-терапії (ізраїльський доктор Шай Хен-Галь; психотерапевтиня, міжнародна експертка в роботі з кризами й травмами, навчальний тренер Дафна Шарон-Максимов), що була розроблена в Ізраїлі. Терапевтичний ефект такого методу полягає в тому, що «діти відчують у Хібукі опору». У ході гри з такою іграшкою відбувається: вербалізація негативних почуттів (дитина розповідає свої переживання м'якій іграшці-обіймашки), обійми (тактильний контакт у виді обіймів з іграшкою, яка «розуміє та співчуває»), догляд за іграшкою (доглядаючи за іграшкою, дитина доглядає за собою) [4; 6].

Важливого значення набуває й цілеспрямована послідовна робота вчителя логопеда щодо формування й підвищення рівня логопедичної освіченості батьків. Актуальним стає постійна організація зустрічей із батьками у режимі відеоконференцій на платформі Zoom, Google Meet, Viber тощо. Такі відео-конференції дозволяють, по-перше, включати родину у спільний корекційно-розвивальний процес, шляхом залучення до виконання вдома різних видів логопедичних вправ, артикуляційної гімнастики тощо.

По-друге, систематично проводити навчальне консультування з метою пояснення етапів проведення корекційної роботи з дитиною; розширення, конкретизації знань батьків щодо особливостей розвитку мовлення у дітей у ранньому й дошкільному віці; демонстрацією прийомів виконання різних видів масажу, дихальної гімнастики тощо.

По-третє, навчання батьків вмінням вести систематичні спостереження за розвитком мовлення у дітей. У цьому плані в нагоді стане запропонований батькам щоденник логопедичних спостережень, в якому батьки в зручному для них форматі зможуть фіксувати досягнення в розвитку мовлення у дитини, складнощі у виконанні тих чи інших логопедичних завдань, наприклад, артикуляційної гімнастики тощо. Пропонуючи батькам такий щоденник, вчителю-логопеду необхідно заздалегідь обдумати й запропонувати план і програму проведення таких спостережень; ознайомити батьків із прийомами фіксування фактів, явищ, за якими вони спостерігають, сприятливих або навпаки негативних подій, що впливали на процес проведення логопедичних занять тощо (умовні позначки, протоколи) (О. Друганова, 2022) [2, с. 47].

Корисним стане також й інформування батьків щодо доступних ресурсів та послуг, які можуть надати сім'ї спеціальні психологічні служби, фахівці інклюзивно-ресурсних центрів тощо.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Війна не тільки негативно впливає на фізичний та психічний стан дітей, але й має серйозний вплив на їхній розвиток в цілому й на розвиток мовлення зокрема. Погіршення стану здоров'я дітей констатують практичні психологи, корекційні педагоги, зокрема, логопеди та інші спеціалісти, що надають корекційні послуги дітям з особливими освітніми потребами в цілому й мовленнєвими зокрема.

В умовах військового стану важливим завданням є системна й систематична робота вчителя-логопеда не тільки з дитиною, а й з батьками/опікунами дитини, з сім'єю в цілому. У переліку засобів, методів, методик роботи, що набувають важливого значення й опануванню яких сприятиме системна й систематична робота вчителя-логопеда з батьками дитини з мовленнєвими труднощами названо – арттерапевтичні техніки, зокрема малювання, інтерактивні ігри, методику Huggy-Puppy Хібукі-терапії тощо, які дозволять батькам навчитися трансформувати

власні емоції пов'язані з посттравматичними подіями, нормалізувати емоційний стан своєї дитини, запобігти в подальшому проявам психосоматичних стресових реакцій і посттравматичних станів у неї.

Література:

1. Актуальні дослідження в сучасній вітчизняній екстремальній та кризовій психології: монографія / за заг. ред. В. П. Садкового, О. В. Тімченка, Х. : Вид-во НУЦЗУ, 2017. 777 с.
2. Друганова О. Основні напрями і нетрадиційні методи корекційної роботи логопеда із сім'єю дитини із ЗНМ в умовах військового стану. *Актуальні питання спеціальної, інклюзивної і здоров'язбережувальної освіти*, (20 жовтня 2022 р.) / за загальною редакцією проф. Бойчука Ю. Д., Харків : ХНПУ імені Г. С. Сковороди, 2022. С. 45–48.
3. Друганова О., Коваленко Є. Підготовка вчителя-логопеда до консультативної роботи з батьками як актуальна науково-практична проблема. *Новий колегіум*. 2024. № 3 (115). С. 82–88.
4. Друганова О. М., Сінопальнікова Н. М. Актуальні питання взаємодії вчителя-логопеда та сім'ї в системі корекційно-виховної роботи з дітьми, що мають мовленнєві труднощі в умовах воєнного стану. *Основні цілі стратегії сталого розвитку: проблеми та перспективи : матеріали І Міжнародного науково-практичного форуму (м. Полтава, 26 вересня 2024 р.)* / за заг. ред. проф. М. В. Гриньової. Полтава : ПНПУ імені В. Г. Короленка, 2024. С. 515–517.
5. Зінковська Т., Терещенко В. Методи психологічної допомоги дітям, в тому числі з особливими освітніми потребами, під час війни. *Корекційно-реабілітаційна діяльність: стратегії розвитку у національному та світовому вимірі : матеріали ІХ Міжнародної науково-практичної конференції (22 листопада 2023 року, м. Суми)*. Суми : Вид-во СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2023. С. 160–162.
6. Кльоц Л. Досвід впровадження терапевтичної іграшки Хібукі в Житомирській області. *Педагогічна Житомирщина*. 2023. № 1 (29). URL: <https://imso.zippo.net.ua/wp-content/uploads/2023/03/13-%D0%9A%D0%BB%D1%8C%D0%BE%D1%86.pdf>
7. Левченко В.В. Луценко О.В Вплив військових подій на психічне здоров'я дітей. *Габітус*. 2023. Вип. 50. С. 85–92. URL: <http://habitus.od.ua/journals/2023/50-2023/15.pdf>
8. Махній М.М. Проєктивний психологічний інструментарій для роботи з дітьми з особливими освітніми потребами: інформаційно-методичний посібник. Чернігів: Десна Поліграф, 2021. 320 с.
9. Потапюк Л., Лінник Б. Вплив воєнного конфлікту на розвиток зв'язного мовлення дітей з особливими освітніми потребами: Виклики та стратегії підтримки. *Духовність особистості: методологія, теорія і практика. збірник наукових праць* / гол. редактор Г.П. Шевченко. Вип. 1 (108). Київ : Вид-во СНУ ім. В. Даля, 2024. С. 151–160.
10. Підчасов Є.В., Чепелева Н.І. Вплив пролонгованих травматичних подій (військових подій) на емоційну сферу дитини. *Психічне здоров'я особистості у кризовому суспільстві : збірник матеріалів VII Всеукраїнської науково-практичної конференції (28 жовтня 2022 року)* / уклад. В. С. Бліхар. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2022. С. 276–279.
11. Психосоціальна допомога внутрішньо переміщеним дітям, їхнім батькам та сім'ям з дітьми зі Сходу України : посіб. для практиків соціальної сфери / Мельник Л.А. та ін.; за ред. Волинець Л.С. К. : ТОВ «Видавничий дім «Калита», 2015. 72 с.
12. Яценко Т. В, Чайковська В. М Психологічні особливості розвитку емоційного інтелекту дітей дошкільного віку. *Дитинство ХХІ століття: інноваційна освіта : матеріали III Всеукраїнської науково-практичної конференції (Кременчуцький педагогічний коледж імені А.С.Макаренка, 9 жовтня 2020 року)* / [редактор-упорядник: Т.В.Яценко]. Кременчук: ПП «Бітарт», 2020. С. 6–9. URL: <https://ojs.ukrlogos.in.ua/index.php/conferences/issue/view/09.10.2020>
13. Яцина О.Ф. Вплив війни на психічне здоров'я: ознаки травматизації психіки дітей та підлітків. *Наукові перспективи*. 2022. №7 (25). С. 554–567. URL: <http://perspectives.pp.ua/index.php/np/article/view/2111/2112>
14. Hundertailo Y. Mental health and art therapy: Socio-psychological support of IDPs in the process of adaptation to peaceful life. *Mental Health Global Challenges of XXI Century (MHGC Proceedings – 2019)*. Institute for Social and Political. 2019, P. 62–63. Psychology. URL: <https://www.mhgc21.org/dataset-static/74/138/Hundertailo.pdf>
15. Skrypyuk A., Labenko O. The influence of stress on children's speech in the context of war. *East European Journal of Psycholinguistics*. 2020. № 9 (2), P. 116-129. <https://doi.org/10.29038/eejpl.2022.9.2.lab>

References:

1. Sadkov, V. P., & Timchenko, O. V. (2017). *Aktualni doslidzhennia v suchasni vitchyzniani ekstremalnoi ta kryzovii psykhologii: monohrafiia* [Current research in modern domestic extreme and crisis psychology] Kharkiv: Publishing house of the National University of Ukraine. 777 p. [in Ukrainian].
2. Druhanova, O. (2020). Osnovni napriamy i netradytsiini metody korektsiinoi roboty lohopedaz iz simieiu dytyny iz ZNM v umovakh viiskovoho stanu [Main directions and non-traditional methods of correctional work of a speech therapist with the family of a child with SNM in conditions of military rule]. *Current issues*

of special, inclusive and health-preserving education / za zah. red. prof. Boychuk Yu. D. Kharkiv: KhNPU named after G. S. Skovoroda, 45–48 [in Ukrainian].

3. Druhanova, O., & Kovalenko, Ye. (2024). Pidhotovka vchytelia-lohopeda do konsultativnoi roboty z batkami yak aktualna naukovo-praktychna problema. [Training of speech therapist teachers for consultative work with parents as an urgent scientific and practical problem], *New Collegium*, 3, 82–88 [in Ukrainian].

4. Druhanova, O. M., & Sinopalnikova, N. M. (2024). Aktualni pytannia vzaiemodii vchytelia-lohopeda ta simi v systemi korektsiino-vykhovnoi roboty z ditmy, shcho maiut movlennievi trudnoshchi v umovakh voiennoho stanu [Actual issues of interaction between a speech therapist teacher and a family in the system of correctional and educational work with children with speech difficulties in conditions of martial law]. *Main goals of the sustainable development strategy: problems and prospects: materials of the 1st International Scientific and Practical Forum* / za zah. red. prof. M. V. Grineva. Poltava: V. G. Korolenko PNU, 515–517 [in Ukrainian].

5. Zinkovska, T., & Tereshchenko, V. (2023). Metody psykholohichnoi dopomohy ditiam, v tomu chysli z osoblyvymy osvitnimy potrebamy, pid chas viiny [Methods of psychological assistance to children, including those with special educational needs, during the war]. *Korektsiino-reabilitatsiina diialnist: stratehii rozvytku u natsionalnomu ta svitovomu vymiri: materialy IKh Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii*. Sumy: Publishing house of Sumy State University named after A. S. Makarenko, 160–162 [in Ukrainian].

6. Klots, L. (2023). Dosvid vprovadzhennia terapevtychnoi ihrashky Khibuki v Zhytomyrskii oblasti [Experience of implementing the therapeutic toy Hibuki in the Zhytomyr region]. *Pedagogical Zhytomyr Region*, 1 (29). Retrieved from: <https://imso.zippo.net.ua/wp-content/uploads/2023/03/13-%D0%9A%D0%BB%D1%8C%D0%BE%D1%86.pdf> [in Ukrainian].

7. Levchenko, V.V., & Lutsenko, O.V (2023). Vplyv viiskovykh podii na psykhične zdorovia ditei [The impact of military events on the mental health of children]. *Habitus*, 50, 85–92. Retrieved from: <http://habitus.od.ua/journals/2023/50-2023/15.pdf> [in Ukrainian].

8. Makhnii, M.M. (2021). Proiektivnyi psykholohichniy instrumentarii dlia roboty z ditmy z osoblyvymy osvitnimy potrebamy : informatsiino-metodychnyi posibnyk [Projective psychological tools for working with children with special educational needs : information and methodical guide]. Chernihiv: Desna Poligraf. 320 p. [in Ukrainian].

9. Potapiuk, L., & Linnyk, B. (2024). Vplyv voiennoho konfliktu na rozvytok zviaznogo movlennia ditei z osoblyvymy osvitnimy potrebamy: Vyklyky ta stratehii pidtrymky [The impact of military conflict on the development of coherent speech of children with special educational needs: Challenges and support strategies]. *Dukhovnist osobystosti: metodolohiia, teoriia i praktyka. zbirnyk naukovykh prats* / hol. redaktor H.P. Shevchenko. Kyiv: Publishing house of the Ukrainian National University named after V. Dahl, 1 (108), 151–160 [in Ukrainian].

10. Pidchasov, Ye.V., & Chepelieva, N.I. (2022). Vplyv prolonhovanykh travmatychnykh podii (viiskovykh podii) na emotsiinu sferu dytyny [The impact of prolonged traumatic events (military events) on the emotional sphere of the child]. *Psykhične zdorovia osobystosti u kryzovomu suspilstvi : zbirnyk materialiv VII Vseukrainskoi naukovo-praktychnoi konferentsii / uklad. V. S. Blikha*. Lviv: Lviv State University of Internal Affairs, 276–279 [in Ukrainian].

11. Melnyk, L.A. (2015). Psykhosotsialna dopomoha vnutrishno peremishchenym ditiam, yikhnim batkam ta simiam z ditmy zi Skhodu Ukrainy: posib. dlia praktykiv sotsialnoi sfery [Psychosocial assistance to internally displaced children, their parents and families with children from Eastern Ukraine: a manual for social practitioners]. K.: LLC “Kalita Publishing House”, 72 p [in Ukrainian].

12. Yatsenko, T. V., & Chaikovska, V. M (2020). Psykholohichni osoblyvosti rozvytku emotsiinoho intelektu ditei doshkilnoho viku [Psychological features of the development of emotional intelligence of preschool children]. *Dytynstvo KhKhI stolittia: innovatsiina osvita : materialy III Vseukrainskoi naukovo-praktychnoi konferentsii*. Kremenchutskyi pedahohichniy koledzh imeni A.S. Makarenka Kremenchuk. PP “Bitart”, Pp. 6–9. Retrieved from: <https://ojs.ukrlogos.in.ua/index.php/conferences/issue/view/09.10.2020> [in Ukrainian].

13. Yatsyna O.F. (2022). Vplyv viiny na psykhične zdorovia: oznaky travmatyzatsii psykhyky ditei ta pidlitkiv [The impact of war on mental health: signs of traumatization of the psyche of children and adolescents]. *Scientific Perspectives*, 7 (25), 554–567 [in Ukrainian].

14. Hundertailo, Y. (2019). Mental health and art therapy: Socio-psychological support of IDPs in the process of adaptation to peaceful life. *Mental Health Global Challenges of XXI Century*. Institute for Social and Political, 62–63. Psychology. Retrieved from: <https://www.mhgc21.org/dataset-static/74/138/Hundertailo.pdf> [in English].

15. Skrypyuk, A., & Labenko, O. (2022). The influence of stress on children’s speech in the context of war. *East European Journal of Psycholinguistics*, 9 (2), 116–129. <https://doi.org/10.29038/eejpl.2022.9.2.lab> [in English].